

Rozwiązanie zadania F 775.

Przez układ (r, R_2) nie przechodzi strumień zmiennego pola magnetycznego, zatem nie indukuje się w tym układzie siła elektromotoryczna. Opory R_2 i r można więc traktować jako połączone równolegle, stąd

$$I = \frac{\mathcal{E}/N}{R_1 + rR_2/(r + R_2)} \frac{rR_2}{r + R_2} \frac{1}{r} = \frac{\mathcal{E}R_2}{N[r(R_1 + R_2) + R_1R_2]}.$$

Dzielenie przez x w grupie \mathbb{Z}_p^* jest mnożeniem przez odwrotność x^{-1} elementu x w tej grupie. Odwrotność można obliczyć w czasie $O(\log p^\alpha)$, korzystając z rozszerzonego algorytmu Euklidesa.

Rozwiązanie zadania F 776.

Z prawa zachowania energii dostajemy

$$C \frac{U_0^2}{2} = L_1 \frac{I_1^2}{2} + L_2 \frac{I_2^2}{2}.$$

Porównując strumienie magnetyczne przechodzące przez cewki, mamy $L_1 I_1 = L_2 I_2$. Rozwiązując układ równań, otrzymujemy

$$I_1 = U_0 \sqrt{\frac{L_2}{L_1} \frac{C}{L_1 + L_2}},$$

$$I_2 = U_0 \sqrt{\frac{L_1}{L_2} \frac{C}{L_1 + L_2}}.$$

Współczynniki dwumianowe modulo m

Tomasz IDZIASZEK

W informatycznym kąciku olimpijskim w poprzednim numerze *Delty* opisane zostało zadanie, którego rozwiązanie sprowadzono do obliczenia pewnej liczby współczynników dwumianowych modulo ustalony moduł m . Przedstawiono tam też prosty algorytm obliczania wartości $\binom{n}{k} \pmod m$, działający w czasie $O(k^2 \log n)$, zatem niezbyt praktyczny, gdy zarówno n , jak i k są duże.

W niniejszym artykule przedstawimy inny algorytm, który po fazie obliczeń wstępnych zajmujących czas $O(m)$ pozwoli na obliczanie $\binom{n}{k} \pmod m$ w czasie $O\left(\frac{\log m}{\log \log m} \log n + \log m\right)$.

Na początku pokażemy, jak obliczać współczynniki dwumianowe modulo potęgą liczby pierwszej. W dalszej części artykułu p zawsze będzie oznaczać liczbę pierwszą, a p^α jej potęgę o wykładniku całkowitym dodatnim.

Aby obliczyć $\binom{n}{k} \pmod{p^\alpha}$, skorzystamy ze wzoru

$$\binom{n}{k} = \frac{n!}{k!(n-k)!}$$

i spróbujemy sprowadzić zadanie do obliczenia $n! \pmod{p^\alpha}$. Musimy jednak uważać, gdyż np. dla $k = p^\alpha$ w mianowniku pojawia nam się zero. Aby poradzić sobie z tym kłopotem, wyciągniemy z silni wszystkie czynniki p . Niech mianowicie $\alpha_p(n)$ będzie największą potęgą liczby p dzielącą $n!$. Jeśli będziemy umieli znaleźć liczbę

$$\beta_p(n) \equiv \frac{n!}{p^{\alpha_p(n)}} \pmod{p^\alpha},$$

to rozwiązaniem będzie

$$(*) \quad \binom{n}{k} \equiv p^{\alpha_p(n) - \alpha_p(k) - \alpha_p(n-k)} \frac{\beta_p(n)}{\beta_p(k)\beta_p(n-k)} \pmod{p^\alpha}.$$

Dzielenie w powyższym wzorze jest wykonywane w grupie $\mathbb{Z}_{p^\alpha}^*$.

Czytelnicy znający rozwiązanie zadania „obliczyć, iloma zerami kończy się zapis dziesiętny liczby $n!$ ” wiedzą, a pozostali łatwo się przekonają, że

$$\alpha_p(n) = \sum_{i \geq 1} \lfloor n/p^i \rfloor = \lfloor n/p \rfloor + \alpha_p(\lfloor n/p \rfloor),$$

zatem $\alpha_p(n)$ możemy łatwo obliczyć w czasie $O(\log n)$. Pozostaje już tylko znaleźć wartość $\beta_p(n)$.

Zdefiniujmy silniopodobną funkcję $n!_p$ oznaczającą iloczyn liczb od 1 do n niepodzielnych przez p . Wprowadźmy też oznaczenie

$$\varepsilon_p = \begin{cases} -1 & \text{dla } p \neq 2 \text{ lub } p^\alpha = 4, \\ 1 & \text{dla } p = 2 \text{ i } p^\alpha \neq 4. \end{cases}$$

Przypomnijmy, że twierdzenie Wilsona orzeka, że dla liczby pierwszej p spełnione jest $p!_p \equiv -1 \pmod p$. Uogólnienie tego twierdzenia na potęgi liczb pierwszych p^α wygląda następująco:

$$p^{\alpha!}_p \equiv \varepsilon_p \pmod{p^\alpha}.$$

Dla dowodu zauważmy, że po lewej stronie kongruencji mamy iloczyn wszystkich elementów grupy $\mathbb{Z}_{p^\alpha}^*$. Każdy element tej grupy ma zdefiniowany jednoznacznie element odwrotny. Iloczyn elementów, które nie są swoimi własnymi odwrotnościami, wynosi 1. Pozostaje zatem obliczyć iloczyn elementów spełniających równanie

$$(**) \quad x^2 \equiv 1 \pmod{p^\alpha}.$$

Równanie to jest równoważne kongruencji $(x-1)(x+1) \equiv 0 \pmod{p^\alpha}$, co dla $p \neq 2$ jest równoważne $x \equiv 1 \pmod{p^\alpha}$ lub $x \equiv p^\alpha - 1 \pmod{p^\alpha}$. Zatem $p^{\alpha!}_p \equiv -1 \pmod{p^\alpha}$.

W przypadku $p = 2$ mamy $2!_2 = 1$, $4!_2 = 3$, a dla $\alpha \geq 3$ równanie $(**)$ ma cztery rozwiązania: 1 , $2^{\alpha-1} - 1$, $2^{\alpha-1} + 1$ i $2^\alpha - 1$, których iloczyn modulo p^α wynosi 1.

Rozwiązanie zadania M 1294.

Szukamy liczb całkowitych dodatnich a, b oraz liczby pierwszej p , dla których

$$(a+b)(a^2-ab+b^2) = p^4.$$

Dla $a = b = 1$ powyższe równanie sprowadza się do $p^4 = 2$, co spełnione być nie może. Przyjmijmy więc bez straty ogólności, że $a \geq b$ oraz $a \geq 2$. Wtedy $a+b > 1$ oraz $a^2-ab+b^2 > 1$, skąd wniosek, że $p | a+b$ oraz $p | a^2-ab+b^2 = (a+b)^2 - 3ab$. A zatem $p | 3ab$. Wobec tego $p = 3$ lub $p | ab$.

W przypadku, gdy $p = 3$, otrzymujemy równanie $a^3 + b^3 = 81$. Bezpośrednio sprawdzamy, że równanie to nie ma rozwiązań w liczbach całkowitych dodatnich a, b .

Z kolei z podzielności $p | ab$ wynika, że p jest dzielnikiem jednej z liczb a lub b , co po wykorzystaniu podzielności $p | a+b$ pozwala wywnioskować, że liczba p jest dzielnikiem obu liczb a, b . Wobec tego $a = pa_1, b = pb_1$, gdzie liczby a_1, b_1 są całkowite i dodatnie. Dane równanie przybiera wtedy postać

$$(a_1 + b_1)(a_1^2 - a_1b_1 + b_1^2) = p.$$

A ponieważ $a_1 + b_1 > 1$, więc $a_1 + b_1 = p$ oraz $a_1^2 - a_1b_1 + b_1^2 = 1$. Z ostatniej równości dostajemy: $a_1 = b_1 = 1$.

Stąd $p = a_1 + b_1 = 2, a = p = 2$ oraz $b = p = 2$.

Bezpośrednie sprawdzenie dowodzi, że para $(a, b) = (2, 2)$ spełnia warunki zadania.

Współczynniki w dwudziestu krokach

- $b_1 := a_1 + a_2,$
- $b_2 := a_1 \cdot a_2,$
- $b_3 := a_3 + a_4,$
- $b_4 := a_3 \cdot a_4,$
- $b_5 := b_1 + b_3,$
- $b_6 := b_5 + a_5 = p,$
- $b_7 := b_5 \cdot a_5,$
- $b_8 := b_2 + b_4,$
- $b_9 := b_1 \cdot b_3,$
- $b_{10} := b_8 + b_9,$
- $b_{11} := b_{10} + b_7 = q,$
- $b_{12} := b_{10} \cdot a_5,$
- $b_{13} := b_1 \cdot b_4,$
- $b_{14} := b_2 \cdot b_3,$
- $b_{15} := b_{13} + b_{14},$
- $b_{16} := b_{12} + b_{15} = r,$
- $b_{17} := b_{15} \cdot a_5,$
- $b_{18} := b_2 \cdot b_4,$
- $b_{19} := b_{17} + b_{18} = s,$
- $b_{20} := b_{18} \cdot a_5 = t.$

Teraz już możemy pokazać, jak obliczać $\beta_p(n)$. Mianowicie, jeśli wprowadzimy oznaczenie $N_i = \lfloor n/p^i \rfloor \pmod{p^\alpha}$, to

$$\beta_p(n) \equiv \varepsilon_p^{\alpha_p(\lfloor n/p^{\alpha-1} \rfloor)} \prod_{i \geq 0} N_i!_p \pmod{p^\alpha}.$$

Dowód przeprowadzimy przez indukcję względem n . Jeśli $n = 0$, to wzór na $\beta_p(n)$ jest spełniony. Dla $n \geq 1$ założmy więc, że spełniony jest w przypadku $\lfloor n/p \rfloor < n$ i wywnioskujmy z tego prawdziwość dla n .

Kluczową sprawą jest wyznaczenie $n!_p \pmod{p^\alpha}$. Każdą liczbę w tym iloczynie przedstawiamy w postaci $k = ip^\alpha + j$, a następnie korzystamy z uogólnionego twierdzenia Wilsona:

$$\begin{aligned} n!_p &= \prod_{\substack{1 \leq k \leq n \\ p \nmid k}} k = \prod_{\substack{0 \leq i < \lfloor n/p^\alpha \rfloor \\ 1 \leq j < p^\alpha \\ p \nmid j}} (ip^\alpha + j) \cdot \prod_{\substack{1 \leq j < N_0 \\ p \nmid j}} (\lfloor n/p^\alpha \rfloor p^\alpha + j) \equiv \\ &\equiv \prod_{0 \leq i < \lfloor n/p^\alpha \rfloor} \prod_{\substack{1 \leq j < p^\alpha \\ p \nmid j}} j \cdot \prod_{\substack{1 \leq j < N_0 \\ p \nmid j}} j \equiv (p^\alpha!_p)^{\lfloor n/p^\alpha \rfloor} \cdot N_0!_p \equiv \\ &\equiv \varepsilon_p^{\lfloor n/p^\alpha \rfloor} \cdot N_0!_p \pmod{p^\alpha}. \end{aligned}$$

W celu obliczenia $\beta_p(n)$, liczby od 1 do n rozbijamy na dwie grupy: niepodzielne przez p (ich iloczyn to oczywiście $n!_p$) oraz resztę, do której zastosujemy założenie indukcyjne:

$$\begin{aligned} \frac{n!}{p^{\alpha_p(n)}} &= n!_p \cdot \frac{\lfloor n/p \rfloor!}{p^{\alpha_p(\lfloor n/p \rfloor)}} \equiv n!_p \cdot \beta_p(\lfloor n/p \rfloor) \equiv \\ &\equiv \varepsilon_p^{\lfloor n/p^\alpha \rfloor} N_0!_p \cdot \varepsilon_p^{\alpha_p(\lfloor n/p^{\alpha-2} \rfloor)} \prod_{i \geq 0} N_{i+1}!_p = \\ &= \varepsilon_p^{\alpha_p(\lfloor n/p^{\alpha-1} \rfloor)} \cdot \prod_{i \geq 0} N_i!_p \pmod{p^\alpha}. \end{aligned}$$

Dla ustalonego p^α wartości $s[x] = x!_p \pmod{p^\alpha}$ dla $0 \leq x < p^\alpha$ możemy wyznaczyć w fazie obliczeń wstępnych. Faktycznie, $s[0] = 1$ oraz dla $x \geq 1$

$$s[x] = \begin{cases} (s[x-1] \cdot x) \pmod{p^\alpha} & \text{dla } p \nmid x, \\ s[x-1] & \text{dla } p | x, \end{cases}$$

zatem możemy to zrobić w czasie $O(p^\alpha)$. Mając tablicę s , obliczamy $\beta_p(n)$ w czasie $O(\log n)$. Ostatecznie, wzór (*) obliczamy w czasie $O(\log n + \log p^\alpha)$.

Przejdźmy teraz do przypadku ogólnego. Chcąc obliczyć $\binom{n}{k} \pmod{m}$, musimy najpierw rozłożyć moduł na iloczyn potęg liczb pierwszych

$$m = \prod_{1 \leq i \leq \ell} p_i^{\alpha_i}.$$

Możemy sobie pozwolić na zastosowanie naiwnego algorytmu $O(m)$, gdyż i tak obliczanie tablic s zajmie czas $O(\sum p_i^{\alpha_i}) = O(m)$.

Jeśli teraz oznaczymy $c_i = \binom{n}{k} \pmod{p_i^{\alpha_i}}$, to z chińskiego twierdzenia o resztach dostajemy, że

$$(***) \quad \binom{n}{k} \equiv \sum_{1 \leq i \leq \ell} c_i \frac{m}{p_i^{\alpha_i}} \left(\frac{m}{p_i^{\alpha_i}} \right)^{-1} \pmod{m},$$

gdzie $\left(\frac{m}{p_i^{\alpha_i}} \right)^{-1}$ oznacza odwrotność tego elementu w grupie $\mathbb{Z}_{p_i^{\alpha_i}}^*$. Ponieważ

$$\sum \log p_i^{\alpha_i} = \log \prod p_i^{\alpha_i},$$

zatem obliczenie wszystkich odwrotności (również tych używanych przy obliczaniu c_i) zabierze łączny czas $O(\log m)$. Ostatecznie obliczenie wartości c_i i wzoru (***) zajmie czas $O(\ell \log n + \log m + \ell)$.

Ponieważ $\ell = O\left(\frac{\log m}{\log \log m}\right)$, zatem ostatecznie dostajemy, że po wstępnych obliczeniach zajmujących czas $O(m)$ możemy obliczyć dowolny współczynnik dwumianowy $\binom{n}{k}$ modulo m w czasie $O\left(\frac{\log m}{\log \log m} \log n + \log m\right)$.